ISBS
28-30 MAY 2015
ANKARA - TURKIYE
2nd INTERNATIONAL
SUSTAINABLE BUILDINGS SYMPOSIUM

GELENEKSEL EKOLOJIK BİLGİNİN KÜLTÜREL PEYZAJ PLANLAMADA ROLÜ: BİYO-KÜLTÜREL PEYZAJLAR

THE ROLE OF TRADITIONAL ECOLOGICAL KNOWLEDGE IN LANDSCAPE PLANNING: BIO-CULTURAL LANDSCAPES

Gülay Çetinkaya Çiftçioğlu
Lefke Avrupa Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Mersin 10, KKTC
E-Posta: gulay42@hotmail.com

Özet

Yerel ve/veya yerli toplumlar yaşamsal ihtiyaçları için (ör. barınma ve gıda) doğal kaynaklara önemli ölçüde bağımlıdırlar. Bu nedenle, doğal kaynakları ihtiyaçları doğrultusunda kullanmakta, planlamakta ve yönetmektedirler. İnsan – doğa temelli bu pozitif etkileşim süreci yerli ve/veya yerel toplumların doğal kaynaklar, ekosistemler ve peyzajlara ilişkin anlam taşıyan geleneksel bilgi, geleneksel yöntemler, deneyimler ve uygulamaları geliştirmelerine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada insan-doğa ilişkisinin pozitif etkileşiminin bir ürünü olarak ortaya çıkan geleneksel ekolojik bilgi, kapsamı, başlıca yararları (ör. doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve kültürel mirasın korunması), oluşturduğu fırsatlar (ör. modern bilime temel veri sağlama ve çevresel değişimleri izleme), bilginin belirlenmesinde kullanılan yöntem (Binyıl Ekosistem Değerlendirme Yaklaşımı) ve bilgiye ev sahipliği yapan biyo-kültürel kültürel peyzajlar incelenmiştir. Yasal olarak Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Madde 8(j) ve 18.4'de tanımlanan geleneksel bilgi "yeryüzündeki yerli ve yerel toplumların bilgisi, faaliyetleri ve yeniliklerini" ifade eder. Sözleşmeye taraf her ülke yerli ve yerel toplumların biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımına ilişkin geleneksel bilgi, yöntem, deneyim ve uygulamalarına ulusal mevzuat kapsamında sahip çıkmalı ve saygı duymalıdır. Geleneksel bilgi çeşitli bilgi türlerini (ör. geleneksel ekolojik bilgi ve etnobotanik) içerir. Bu çerçevede, geleneksel ekolojik bilgi doğal kaynakların, ekosistemlerin ve peyzajların sürdürülebilirliğine ilişkin bilgileri içerir. Bu bilgiler çevresel değişimleri ölçmek ve çözüm önerileri geliştirmek kapsamında temel veri görevini görür. Dinamik bir yapıya sahip olan geleneksel ekolojik bilgi insana çeşitli yararlar (ör. biyolojik çeşitliliğin korunması, doğa koruma alanlarının planlanması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve peyzaj planlama) sunar. Bu nedenle, bu bilginin dokümantasyonu ve yaygın kullanımı teşvik edilmelidir. Geleneksel ekolojik bilginin belirlenmesinde çeşitli araçlardan (ör. anketler ve bilgiye hakim toplum bireyleri ile görüşme) ve yöntemlerden (ör. Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi) yararlanılır. Bu bilginin belirlenmesi ve planlama stratejilerine entegrasyonu ile özellikle biyo-kültürel peyzajların (sosyo-ekolojik açıdan verimli peyzajlar) ve sürdürülebilir doğal kaynak yönetim modellerinin oluşturulmasına katkı sağlanır. Günümüzde çeşitli faktörler (ör. nüfus artışı ve kentleşme) nedeniyle tehdit altında olan biyo-kültürel peyzajlar uluslar arası bazı mekanizmalarla (ör. IUCN V Kara ve Deniz Peyzajı Koruma Alanları, UNESCO Biyosfer Rezervi) korunmalıdır. Planlama sürecinde geleneksel ekolojik bilgi modern bilgi ile entegre edilerek biyo-kültürel peyzajların planlanmasında temel çevresel veri görevini görür. Ayrıca, bu bilgi çeşitli mekanizmalara (ör. eğitim programları, ekoturizm ve halkın bilinçlendirilmesi) entegre edilerek sürdürülebilirliği desteklenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Bilgi, Geleneksel Ekolojik Bilgi, Biyo-kültürel Peyzajlar, Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi

Abstract

Local and/or indigenous communities are significantly dependent on natural resources for their vital needs (e.g. food and shelter). Therefore, they use, plan and manage natural resources to meet their own needs. The process of this positive interaction of human with nature has contributed to that local

and/or indigenous communities develop traditional knowledge, traditional methods, experiences and practices associated with natural resources, ecosystems and landscapes. Within the context of this study; the scope of traditional ecological knowledge emerged as a product of the positive interaction of human with the nature, its major benefits (e.g. sustainable use of natural resources and preservation of cultural heritage), opportunities (e.g. providing the basic data for modern science and monitoring environmental changes), the method used (Millennium Ecosystem Assessment) and relevant bio-cultural landscapes were examined. According to the legally binding definition of traditional knowledge stated in the Article 8(j) and 18.4 of the Convention on Biological Diversity, the term "traditional knowledge refers to the knowledge, innovations and practices of indigenous and local communities around the world". Thus, each contracting Party shall respect, preserve and maintain traditional knowledge, innovations and practices of indigenous and local communities related to biodiversity conservation and sustainable use of its components within the framework of national legislation. Traditional knowledge includes different types of knowledge (e.g. traditional ecological knowledge and ethno-botany). Within this context, traditional ecological knowledge forms traditional knowledge regarding sustainability of natural resources, ecosystems and landscapes. Such knowledge are used as the baseline environmental data to measure environmental changes and to develop relevant responses. Traditional ecological knowledge – a dynamic entity – provides a range of benefits (e.g. conservation of biodiversity, planning of protected areas, sustainable use of natural resources and landscape planning) for human well-being. Therefore, documentation and wide use of this knowledge should be supported. Numerous tools (e.g. questionnaires and interviews with knowledgeable community members) and methods (e.g. Millennium Ecosystem Assessment) are used to determine and document traditional ecological knowledge. Determination of this knowledge and integration of it into planning strategies can particularly contribute to the designation of bio-cultural landscapes (socio-ecologically productive landscapes) and establishment of sustainable natural resource management models. Nowadays, such landscapes are under threat of numerous factors (e.g. population increase and urbanization). However, these landscapes should be protected by a range of international mechanisms (e.g. IUCN Protected Area Management Category V-Protected Landscape/Seascape and UNESCO Biosphere Reserve). Traditional ecological knowledge can be used as a baseline environmental data in the designation of bio-cultural landscapes by integrating it with modern knowledge within the process of planning. In addition, this knowledge should be integrated into different mechanisms (e.g. education programs, ecotourism and public awareness) to support for its sustainability.

Keywords: Traditional Knowledge, Traditional Ecological Knowledge, Bio-cultural Landscapes, Millennium Ecosystem Assessment

1. Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Kapsamı

Yerli ve yerel toplumlar yaşamsal ihtiyaçları için doğal kaynaklara büyük ölçüde bağımlıdırlar. Bu nedenle, insanlar doğal kaynakları ihtiyaçları doğrultusunda kullanmakta, planlamakta ve yönetmektedir. Bu etkileşim süreci yerel toplumların ve/veya kaynak kullanıcılarının ilgili kaynağa ilişkin geleneksel bilgi, geleneksel ekolojik bilgi, dünya görüşü, kültürel özellikler ve özgün deneyimlerinin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlar. Diğer bir ifadeyle, doğa ve insan temelli bu karşılıklı etkileşim yerel toplumların geleneksel yaşam biçimi ve sürdürülebilir kalkınma modellerinin oluşmasında ve gelişmesinde etkilidir [3, 11]. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun *Ortak Geleceğimiz* (Our Common Future) başlıklı raporuna (1987) göre, yerli ve yerel toplumların yaşam biçimi günümüz modern toplumlarına kaynakların ve ekosistemlerin yönetimine ilişkin önemli dersler verebilir [15]. Bu bağlamda, geleneksel bilgi doğal kaynaklar, ekosistemler ve peyzajların korunması, planlanması ve yönetimine önemli katkılarda bulunabilir.

Geleneksel bilgiye ilişkin günümüze dek birçok tanım yapılmıştır. Ancak, yasal olarak 1992 yılında Brezilya'nın başkenti Rio de Janerio'da düzenlenen Çevre Zirvesi'nde kabul edilen Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nde tanımlanmıştır. Üç amaç (biyolojik çeşitliliğin korunması, bileşenlerinin sürdürülebilir kullanımı ve elde edilen yararların adil paylaşımı) doğrultusunda oluşturulan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Madde 8(j)'ine göre, geleneksel bilgi **"***yerli ve yerel toplumların bilgisi, faaliyetleri ve geliştirdikleri yenilikleri***"** ifade eder [5]. Sözleşmenin belirtilen maddesine göre; Sözleşmeye taraf her ülke geleneksel yaşam biçimini sürdüren yerli ve yerel toplumların biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımına ilişkin önemli bilgilerine, geliştirdikleri yöntemlere ve uygulamalara ulusal mevzuat kapsamında sahip çıkmalı, bu bilgi, yöntem ve uygulamaların sahiplerinin onay ve katılımı ile yaygın kullanımı ve elde edilen yararların adil paylaşımı teşvik etmelidir.

Geleneksel bilgi çeşitli bilgi türlerini (ör. geleneksel ekolojik bilgi ve etnobotanik) içerir. Bu çerçevede, geleneksel ekolojik bilgi doğal kaynakların, ekosistemlerin ve peyzajların sürdürülebilirliğine ilişkin bilgileri, geliştirilen yöntemleri ve uygulamaları kapsar. Diğer bir deyişle, geleneksel ekolojik bilgi *bir toplumun fiziksel çevre ve bileşenleri, doğal kaynakları kullanımı ve yönetimine ilişkin bilgilerini, faaliyetlerini ve değerlerini (ör. kültürel ve inanç)* içerir [2]. Planlama sürecinde bu bilgi çevresel değişimleri ölçmek ve çözüm önerileri geliştirmek kapsamında temel çevresel veri görevini görür.

Geleneksel ekolojik bilgi bir toplumun bireylerinin doğayla pozitif etkileşiminin ürünü olarak gelişir. Belirli bir ekosistem

ya da peyzaj temelinde geliştirilen bu bilgi ve ilgili deneyimler zaman içinde test edilir, geliştirilir ve bir nesilden diğerine aktarılır. Bu bağlamda, geleneksel ekolojik bilgi bir toplumun kendi edindiği bilgi, deneyimler ve yöntemler ile *sorun-çözümlemeye* dinamik katkı sağlar [2, 13]. Bu bilgi sözeldir ve bilginin kaynağını yerliler ve yerel toplumlar oluşturur. Bilginin nesiller arasında aktarım biçimi *sözel* **ve** *yaparak öğrenme* şeklindedir [3]. Dinamik bir yapıya sahip olan geleneksel ekolojik bilgi zaman ve mekâna bağlı olarak değişir ve değişimlere bağlı olarak da uyarlanabilir [2]. Bu bağlamda, geleneksel ekolojik bilgi insana çeşitli yararlar sunar. Bu yararların başlıcaları:

Doğa ve biyolojik çeşitliliğin korunması

- Belirli bir alanda doğal kaynakların, ekosistemlerin ve peyzajların izlenmesi, yorumlanması ve tahminde bulunma ile biyolojik çeşitliliğin korunması (ör. türlerin tanımlanması) ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına katkı sağlar.
- *In-situ* alanlarının korunmasına ve *ex-situ* alanlarının kurulmasına katkı sağlar.
- Doğa koruma alanlarının planlanması ve yönetimine doğrudan ve/veya dolaylı olarak katkı sağlar.
- Ekolojik süreçleri anlama, çevre izleme ve değerlendirmeyi destekler [6].

Sürdürülebilir kırsal kalkınma

- Geleneksel ekolojik bilgi geleneksel tarım, balıkçılık ve ormancılık gibi doğayla uyumlu sürdürülebilir kırsal kalkınma modellerinin gelişmesine katkı sağlar.
- Geleneksel ekolojik bilgiye sahip toplum bireyleri ekoturizm gibi faaliyetlere aktif katılarak bilgi ve deneyimlerini ziyaretçilere aktarabilir [2, 16].

Kültürel mirasın korunması

- Geleneksel ekolojik bilgi bir toplumun kültürel özelliklerinin ve mirasının korunmasında önemli rol oynar [14].

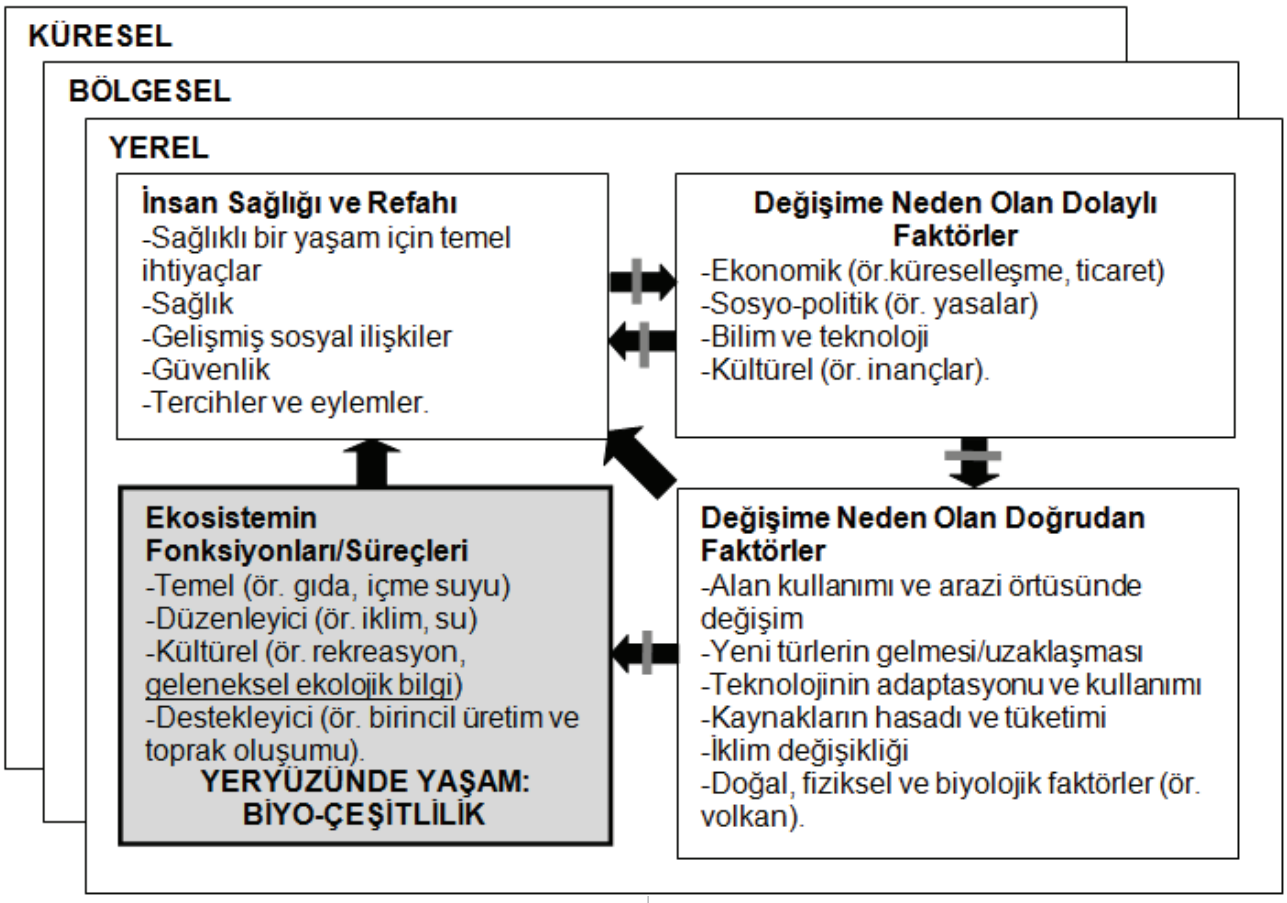
Sosyal bağlamda destek

- Geleneksel ekolojik bilgi bir toplumun bireyleri arasında sosyal ilişkilerin gelişmesini sağlar.
- Mekân duygusunun oluşturulması bazında katkı sağlar.
- İnsan merkezli kaynak yönetim mekanizmalarının geliştirilmesini destekler [3, 7] (**Tablo 1**).

Tablo 1'de görüldüğü gibi geleneksel ekolojik bilgi alan kullanım planlaması, peyzaj restorasyonu ve doğa koruma

Tablo 1. Geleneksel ekolojik bilginin başlıca kullanım alanları ve sağladığı yararlar [10'dan geliştirilerek]

Geleneksel ekolojik bilginin kullanım alanı	Geleneksel ekolojik bilginin sağladığı yararlar	Fırsatlar
İzleme	-Türler, popülasyonlar ve ekosistemlerin tanımlanması, sınıflandırılması ve izlenmesi -Peyzajdaki değişimlerin izlenmesi -Mekânsal desen ve popülasyonlar arasındaki ilişkiyi anlama	-Modern bilimsel bilgiye katkı -Çevresel değişimleri izleme -Risk altında olan türlerin belirlenmesi
Yönetim	-Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı -Değişime adapte olma temelinde yönetsel yaklaşımlar -İnsan temelli doğa koruma alanlarının planlanması ve yönetimi	-Sürdürülebilir yönetim mekanizmalarının geliştirilmesi -Risk altında olan türlerin yönetimi
Alan kullanımlarını değerlendirme	-Geçmiş ve mevcut alan kullanım desenlerinin yorumlanması -Kültürel ve tarihi değeri olan lokasyonların belirlenmesi -Tıbbi, aromatik vb bitkilerin lokasyonlarının belirlenmesi -Bitki türlerine ilişkin uygun hasat tekniği, hasat zamanı ve hasat miktarının yorumlanması	-Halkın katılımcılığının desteklenmesi -Türlerin mekânsal dağılımının belirlenmesi -Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı
Etik ve değerler	Değişime adaptasyonda uygun davranışların gelişmesine katkı	Çevresel etik değerlerin oluşması ve gelişmesi
Kültürel özellikler	Geleneksel kültür, yaşam biçimi ve özelliklerinin gelişmesine katkı	-Kültürel çeşitliliğin gelişmesi -Bozulmuş peyzajların restorasyonu
Kozmoloji (Evrensellik)	-Evren ve bileşenlerinin nasıl çalıştığına ilişkin varsayımlarda bulunma -İnanç sistemlerinin gelişmesine katkı -Çevreye ilişkin manevi değerlerin gelişmesine katkı	Sosyo-ekolojik değişimlere adaptasyon

Şekil 1. Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi Yaklaşımı ve Geleneksel Ekolojik Bilgi [12].

gibi birçok alanda toplum ve bireylerine çeşitli olanaklar (ör. modern bilime temel veri sağlama, çevresel değişimleri izleme ve yönetim) sunar. Bu bilginin belirlenmesi ve toplanmasında çeşitli araçlardan yararlanılır. Başlıca araştırma araçlarını anketler, bilgiye hakim bireyler ile görüşme, kayıtlar, toplantılar ve arazi çalışmaları oluşturur. Geleneksel ekolojik bilginin değerlendirilmesinde çeşitli yöntemsel yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak, en güncel değerlendirme yöntemini Dünya Araştırma Enstitüsü (World Resources Institute) tarafından 2005 yılında hazırlanan *Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi* [12] oluşturur.

Binyıl Ekosistem Değerlendirme yaklaşımı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Haziran 2001 yılında başlatılmıştır. Uluslararası bu çalışma programı 2001 ve 2005 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu programın amacı; ekosistemlerdeki değişimlerin insanlık açısından sonuçları ve potansiyel önlemlere ilişkin karar vericilerin ihtiyacı olan bilgiyi sağlamaktır. Yaklaşım insan ve ekosistemin süreçleri arasındaki karşılıklı etkileşimi temel almıştır. Binyıl Ekosistem Değerlendirme yaklaşımı dört unsurdan oluşmaktadır:

- *Ekosistemin fonksiyonları (Ecosystem services)*: İnsanların ekosistemlerden sağladığı temel yararları ifade eder. Bu yararlar dört grupta sınıflandırılmıştır: öncelikli (ör. gıda ve su), düzenleyici (ör. iklim ve taşkın kontrolü), kültürel (ör. geleneksel ekolojik bilgi ve rekreasyon) ve destekleyici (ör. toprak oluşumu). Ekosistem fonksiyonlarında oluşan herhangi bir değişim (ör. tibbi ve aromatik bitkilerin aşırı toplanması) insan sağlığı ve rafahını (ör. gıda güvenliği) doğrudan etkiler.
- *Değişime neden olan doğrudan faktörler (Direct drivers of change)*: Ekosistem süreçlerini doğrudan etkileyen faktörlerdir (ör. doğal kaynakların aşırı ve bilinçsiz kullanımı, iklim değişikliği ve tarımsal kimyasalların aşırı kullanımı). Bu faktörler doğrudan insan sağlığı ve refahını etkiler.
- *Değişime neden olan dolaylı faktörler (Indirect drivers of change)*: Ekosistem süreçlerini dolaylı olarak etkileyen faktörlerdir (ör. kırsaldan kente göç, ticaret ve küreselleşme). Ancak, insan sağlığı ve refahını doğrudan etkilerler.
- *İnsan sağlığı ve refahı (Human well-being and poverty reduction)*: Binyıl Ekosistem Değerlendirme yaklaşımına göre insan sağlığı ve refahı beş bileşeni (ör. sağlıklı bir yaşam için temel ihtiyaçlar, sağlık, güvenlik ve gelişmiş sosyal ilişkiler) kapsar. Değişime neden olan doğrudan ve dolaylı faktörler ve ekosistem süreçlerinde değişim insan sağlığı ve refahını doğrudan etkiler [12, 3] (Şekil 1).

Şekil 1'de görüldüğü gibi geleneksel ekolojik bilgi ekosistemlerin insana sağladığı kürtürel yararlardan birisidir. Bu bilgi doğrudan (ör. alan kullanımında değişim) ve dolaylı (ör. küreselleşme) faktörlerin etkisi sonucunda zaman içinde değişebilir. Bu durum ise insan sağlığı ve refahında olumlu veya olumsuz sonuçlara (ör. doğadan uzaklaşma, stres, sosyal ilişkilerde azalma) neden olabilir. Bu nedenle, geleneksel ekolojik bilginin çeşitli planlama politikalarına (ör. peyzaj planlama, ekoturizm ve eğitim) entegrasyonu ile sürdürülebilirliği ve yaygın kullanımı desteklenmelidir.

2. Geleneksel Ekolojik Bilginin Kültürel Peyzaj Planlamada Rolü: Biyo-Kültürel Peyzajlar

Biyo-kültürel (Sosyo-ekolojik açıdan verimli) peyzajlar

İnsanın fiziksel çevreyle pozitif etkileşimi hem biyolojik hem de sosyo-kültürel açıdan zengin peyzajların oluşmasına katkı sağlar. Biyo-kültürel açıdan verimli peyzajlar mekânsal açıdan özgün desenleri, geleneksel yaşam biçimi, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımı ve yönetim modellerini yansıtırlar. Bu özellikleri ile çeşitli efsanelere ve öykülere mekân oluşturmuşlardır [9]. Geleneksel ekolojik bilgi ise belirtilen özgün peyzaj desenlerinin oluşturulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli rol oynar [4]. Günümüzde sosyo-ekolojik açıdan verimli peyzajların başlıca örneklerini Japonya'da *Satoyama* peyzajı, Güney Kore'de *Mauel* peyzajı, İspanya'da *Dehesa* peyzajı ve Fransa'da *Terroirs* peyzajı oluşturur [8]. Bu peyzajların ortak ve en önemli özelliğini insanın doğayla uyum içinde yaşama modeli oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu peyzajlarda biyolojik ve kültürel çeşitlilik karşılıklı pozitif bir etkileşim halindedir. Ancak, birisinde azalma diğerinde de azalmaya neden olabilir. Örneğin, Japonya'da Satoyama peyzaj desenini teraslarda uygulanan geleneksel pirinç tarımı oluşturmaktadır (Şekil 2). Ancak, bu geleneksel peyzaj deseni genç nüfusun kırsaldan kente göç etmesi, kırsalda nüfusun yaşlanması, modern yaşam ve küreselleşme gibi doğrudan ve dolaylı faktörlerin etkisiyle azalmaktadır. Değişime neden olan faktörler geleneksel ekolojik bilginin de zaman içinde azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle, insan-doğa etkileşiminin pozitif bir ürünü olan ve geleneksel ekolojik bilginin yaygın kulllanıldığı biyo-kültürel peyzajların ulusal düzeyde belirlenmesi ve planlanmasına ihtiyaç vardır.

Biyo-kültürel peyzajların planlanması

Geleneksel ekolojik bilginin katkısıyla oluşan biyo-kültürel peyzajlar günümüzde ekoturizm, organik tarım ve doğa koruma gibi faaliyetler açısından önemli çekim merkezidirler. Bu nedenle, günümüzde biyo-kültürel peyzajların belirlenmesi, planlanması ve yönetimi uluslararası düzeyde önemli bir konu haline gelmiştir. Küresel düzeyde geliştirilen işbirlikleri (ör. Uluslararası Satoyama İşbirliği Ağı: The International Partnership for the Satoyama Initiative-IPSI) ile ülkeler birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmaktadırlar. Bu çerçevede, birçok ülke aday gösterdiği biyo-kültürel peyzajlar (ör. Kıbrıs'ta yeşil/tampon zon sosyo-ekolojik peyzajı) ile belirtilen iş birliği ağına katılmaktadırlar. Oluşturulan uluslararası işbirliği ağı ile ülkeler ulusal düzeyde biyo-kültürel peyzajların belirlenmesi, korunması, planlanması ve yönetimine ilişkin aşağıda özetlenen hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır:

Şekil 2. Satoyama (sosyo-ekolojik açıdan verimli) peyzajları, Noto Peninsula, Japonya

- Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının uygulanması ve desteklenmesi ile fakirliğin azaltılmasına katkı sağlamak.
- Yeşil ekonomi (çevresel risk ve ekolojik kayıpları önlerken insanın yaşam kalitesini artırmak ve sosyal adaleti desteklemek) ve ilgili faaliyetleri desteklemek.
- Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedeflerinin gerçekleşmesine katkı sağlamak.
- Ekolojik süreçler ve sağladığı yararların devamlılığı desteklemek.
- Geleneksel ekolojik bilginin modern bilim ile entegrasyonunu destekleyerek bilimsel ve teknolojik gelişmeye katkı sağlamak.
- İnsan-doğa etkileşiminin pozitif özelliklerini yansıtan geleneksel alan kullanım modellerinin devamlılığını desteklemek.
- Geleneksel arazi yönetim sistemine saygılı bir yaklaşımla bütüncül yönetim sistemlerinin gelişmesini desteklemek.
- Kültürel miras değerimiz olan geleneksel yaşam biçimlerinin devamlılığını desteklemek [1].

Ne yazık ki, günümüzde doğrudan ve dolaylı faktörler (ör. küreselleşme, nüfus artışı, kırsaldan kente göç, kentleşme, nüfusun yaşlanması, teknolojik gelişme, kültürel değişimler ve alan kullanımlarında değişim) geleneksel ekolojik bilginin azalmasına, geleneksel yaşam biçimi ve üretim modellerinin değişmesine veya terk edilmesine neden olmaktadır. Bu gibi sorunlar biyo-kültürel peyzajların fonksiyonlarının azalmasına (ör. birincil üretim), insan sağlığının bozulmasına (ör. sosyal

ilişkilerin azalması) ve kırsalda fakirliğin artmasına neden olmaktadır [8].

Biyo-kültürel peyzajlara ilişkin yönetim mekanizmaları

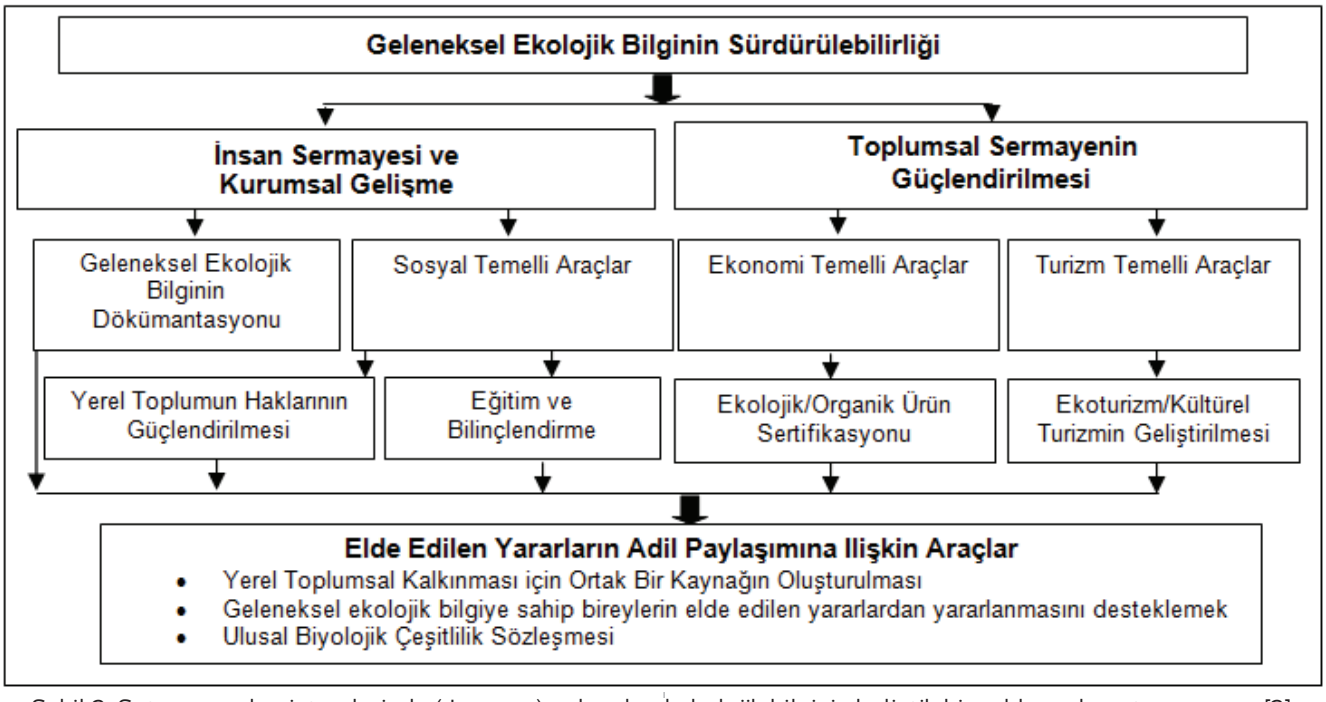
Günümüzde hem ekolojik hem de sosyo-kültürel açıdan verimli peyzajlar uluslar arası bazı mekanizmalarla planlanmakta, korunmakta ve yönetilmektedirler. Bu mekanizmaların başlıcaları:

- IUCN V-Kara ve Deniz Peyzajı Koruma Alanları,
- UNESCO Biyosfer Rezervi,
- UNESCO Dünya Kültürel Miras Alanları,
- Küresel Düzeyde Tarımsal Açıdan Miras Değeri Olan Alanlar (Globally Important Agricultural Heritage Systems),
- Yerli ve Yerel Toplumlar Temelinde Korunan Alanlar (Indigenous and Community Conserved Areas).

Biyo-kültürel peyzajların planlanmasında yerli ve yerel toplumların geleneksel ekolojik bilgisi, geleneksel alan kullanımı, arazi yönetimi ve belirli bir bölge ya da coğrafyaya ilişkin değerleri planlamaya entegre edilir. Bu yaklaşım ile biyolojik ve sosyo-kültürel çeşitliliğin bütüncül olarak korunması ve sürdürülebilirliğine katkı sağlanması amaçlanır [9].

Geleneksel ekolojik bilginin planlamaya entegrasyonu

Geleneksel ekolojik bilgi, biyo-kültürel peyzajların planlanması ve yönetimine çeşitli yaklaşımlarla entegre edilebilir. Japonya'nın Noto Peninsula bölgesinde bulunan Satoyama ekosistemleri geleneksel ekolojik bilgi ve biyo-kültürel peyzajlar için örnek bir alandır. Satoyama ekosistemlerinin oluşmasında önemli rol oynayan geleneksel ekolojik bilginin planlamaya entegrasyonu için Şekil 3'de verilen model önerilmiştir.

Şekil 3. Satoyama ekosistemlerinde (Japonya) geleneksel ekolojik bilginin holistik bir yaklaşımla entegrasyonu [3].

Şekil 3'de görüldüğü gibi geleneksel ekolojik bilgi planlamaya çeşitli yöntemlerle (ör. eğitim ekoturizme entegrasyonu) entegre edilerek satoyama ekosistemlerinin sürdürülebilirliğine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

3. Sonuç

İnsanın doğayla pozitif etkileşimi sonucunda oluşan ve gelişen geleneksel ekolojik bilgi kırsal toplumlara biyolojik çeşitliliğin korunması ve ekonomik kalkınma gibi çeşitli yararlar sunar. Bu bilgi ve ilgili faaliyetler ile zaman içinde şekillenen ve kendine özgün özelliklere sahip olan biyo-kültürel peyzajlar ise doğal ve kültürel mirasın korunduğu, geleneksel yaşam biçimi ve üretim modellerinin halen devam ettiği alanlardır. Doğal ve kültürel miras değerine sahip bu peyzajların yukarıda açıklanan mekanizmalar ile ulusal düzeyde belirlenmesi, planlanması, korunması ve yönetimine ihtiyaç vardır. Bu peyzajların oluşmasında önemli bir rolü olan geleneksel ekolojik bilgi ise holistik bir yaklaşımla planlamaya entegre edilmelidir.

Kıbrıs ve Türkiye geleneksel ekolojik bilgi ve biyo-kültürel peyzajlar açısından eşsiz özelliklere sahiptir. Maalesef, ulusal düzeyde her iki konuya ilişkin çalışmalar sınırlıdır. Ancak,

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ne taraf bir ülke olarak Türkiye geleneksel yaşam biçimini sürdüren yerel toplumların biyolojik çeşitliliğin korunması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, peyzaj onarımı ve sürdürülebilir peyzaj ve arazi yönetimine ilişkin önemli bilgilerine, geliştirdikleri yöntemlere ve uygulamalara ulusal mevzuat kapsamında sahip çıkmalı, bu bilgi, yöntem ve uygulamaların sahiplerinin onay ve katılımı ile yaygın kullanımı teşvik etmelidir. Bu bağlamda, öncelikli olarak ulusal bir mekanizma geliştirilmeli ve sorumlu birimler belirlenmelidir. Konuya ilişkin araştırma ve çalışmalar desteklenmeli ve örnek çalışmalar ile Uluslararası Satoyama İşbirliği ağına katılarak diğer ülkelerin deneyimlerinden yararlanılmalıdır.

Kaynaklar

[1]. [1]. Belair, C., Ichikawa, K., Wong, B.Y. L., Mulongoy K.J. (Eds)., "Sustainable Use of Biological Diversity in Socio-ecological Production Landscapes. Background to the 'Satoyama Initiative for the Benefit of Biodiversity and Human Well-being", Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal, Technical Series no. 52, (2010).

[2]. [2]. Berkes, F., "Sacred Ecology", 2th Editing, Routhledge, New York and London, (1999).

[3]. [3]. Cetinkaya, G., "Challenges for the Maintenance of Traditional Knowledge in the Satoyama Ecosystems, Noto Peninsula, Japan", *The Journal of Human Ecology Review* 16 (1), 27-40 (2009).

[4]. [4]. Cetinkaya, G., Nakamura, K., Kambu, A., Daisuke, A., Daisuke, U., "Traditional Knowledge and Landscape Management: Evaluation and Measurement of Traditional Knowledge on Edible Wild Plants and Mushrooms in the Satoyama Ecosystems, Noto Peninsula, Japan", *The Journal of Environmental Planning and Management*, Volume 55, Number 2, (2012).

[5]. [5]. Convention on Biological Diversity (CBD), http://www.cbd.int/traditional/

[6]. [6]. Cristancho, S. and Vining, J., "Reciprocity as Principled Argument: The Ethics of Human Nature Interactions for the Letuama", *Human Ecology Review*, V. 11, N.1, (2004).

[7]. [7]. Cunningham, A.B., "Applied Ethnobotany: People, Wild Plant Use and Conservation", *Earthscan*, London, UK, (2001).

[8]. [8]. Global Workshop on Satoyama Initiative., "Information Paper: Features of Socio-Ecological Production Landscapes of the World and Their Benefits for Biodiversity and Human Well-being", (2010), http://satoyama-initiative.org/en/about

[9]. [9]. Gu, H., and Subramanian, M., "Socio-ecological Production Landscapes: Relevance to the Green Economy Agenda", UNU-IAS Policy Report, Satoyama Initative, Yokohama, Japan, (2012).

[10]. [10]. Houde, N., "The Six Faces of Traditional Ecological Knowledge: Challanges and Opportunities for Canadian Co-Management Arrangements", *Ecology and Society* 12(2):34 (2007).

[11]. [11]. Maffi, L., "Bio-cultural Diversity for Endogenous Development: Lessons from Research, Policy, and on-the-Ground Experiences", *Int. Conference of Endogenous Development and Bio-cultural Diversity*, Geneva-Switzerland, 56-66 (2006).

[12]. [12]. Millennium Ecosystem Assessment (MA), "Ecosystem and Human Well-being: Policy Responses", Volume 3, (2005).

[13]. [13]. Nakashima, D. J., "Conceptualizing Nature, the Cultural Context of Resource Management", *Nature and Resources* 34(2): 8–22 (1998).

[14]. [14]. Neumann, K., Tobin, B., Wright, C.S., "The Central Asia and Mongolia Bioresources and Biosecurity Network. Capacity Development on Access to Genetic Resources, Benefit Sharing, and Biosafety in Central Asia and Mongolia", United Nation, (2004).

[15]. [15]. WCED (World Commission on Environment and Development), "Our Common Future", Oxford and New York: Oxford University Press, (1987).

[16]. [16]. Yli-Pelkonen, V. and Kohl, J., "The Role of Local Ecological Knowledge in Sustainable Urban Planning: Perspectives from Finland", *Sustainability: Science, Practice & Policy*, Volume 1, Issue 1, (2005).